

TÜRK DÜNYASI JEOPOLİTİK BİR KAOSUN ORTASINDA MI?

Özet

Siyaset, coğrafya ve güç arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya çalışan bir alan olarak tanımlanabilecek olan jeopolitiğin, kavramsallaşmasından ve devletlerin dış politikalarında pratik uygulamalarının görülmesinden beri küresel siyasetin geleceğine yönelik birçok farklı jeopolitik yorum yapılmıştır. Günümüzde ise jeopolitik kaos veya jeopolitik bir belirsizlik döneminden bahsedilmektedir. Coğrafya söz konusu olduğunda, bugün siyasi bir bütünlük içerisinde olmamasına karşın birçok bölgede ve ülke içerisinde parçasını barındıran Türk Dünyası, neden bu jeopolitik kaosun ortasındadır ve neden tehlikededir? Bu sorunun cevaplanmasına yönelik; ulaşılabilen akademik çalışmalar, rapor ve röportajlar ile birlikte konunun daha anlaşılabilir olması için görsel çalışmalar kullanılarak bir sonuç ortaya konmaya çalışılmıştır. Ulaşılan kaynaklar neticesinde görülmektedir ki; bölgesel ve küresel hakimiyet mücadelesinde jeopolitiği bir araç olarak kullanarak bölgesel nüfuzlarını artırmak hem de küresel sistemi sorgulamak peşinde olan ülkeler ile başat güç olarak kalmak isteyen ABD arasındaki mevcut mücadele dünyayı jeopolitik bir kaosa sürüklemektedir. Jeopolitik kaosu tetikleyen Çin, ABD, Rusya ve diğer bölgesel güçler için Türk Dünyası, hem küresel hakimiyet mücadelesi hem de bölgesel nüfuz kazanımları için olmazsa olmaz bir jeopolitik konuma sahiptir. Türk Dünyası'nın parçalanmış bir halde olması bölgesel ve küresel güç iddiasında bulunan birçok

ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
*INTERNATIONAL
JOURNAL OF TURKISH
WORLD STUDIES*
CİLT 3 / SAYI 1 /
OCAK 2020

Sorumlu Yazar
Corresponding Author
Murat DÖNMEZ
Niğde Ömer Halisdemir
Üniversitesi, SBE,
Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans
Programı,
m.donmez95@outlook.com

Gönderim Tarihi
Received
16.01.2020

Kabul Tarihi
Accepted
29.01.2020

Atıf
DÖNMEZ, Murat
(2020). "Türk Dünyası
Jeopolitik Bir Kaosun
Ortasında Mı?",
*Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları
Dergisi*, (3/1), 1-16

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

ülkenin çıkarına olmakla birlikte, Türk Dünyası'nın çoğunluğunun kilitli ülke konumunda olması ve nüfuz mücadelesi içerisinde yeterli siyasi güce sahip olmaması Türk Dünyası'nı oluşturan parçaları hem ayrı olarak hem de bir bütün olarak jeopolitik kaosu tam ortasına konumlandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Orta Asya, Jeopolitik, Kaos, Küresel Sistem

IS THE TURKIC WORLD IN A GEOPOLITICAL CHAOS?

Abstract

Turkic World, although not in a political unity, has an existence in various regions and countries, and as a reality, it covers a huge geography. Turkic World is quite important, both as a unity, and with all independent and autonomous states within, as well as it has an importance for regional and global hegemony and political unity of countries like China and Russia. The current struggle between the countries that want to increase their regional and global hegemony by using geopolitics as a mean and to questioning of the global system by these countries is leading the world to a geopolitical chaos. For China, USA, Russia and other regional powers who provoke geopolitical chaos, Turkic World seem to have an unreplaceable geopolitical position both for regional control and global hegemony. As one may think that the unification of Turkic World turns to be both a national disaster and a global disappointment for these countries, it can be claimed that dissolution of Turkic World is their common interest. In the future when a geopolitical chaos is foreseen, a Turkic World that has no competition capacity and that is in a shattered position, might be in a state of unclarity within the geopolitical struggle of countries like USA, China and Russia.

Key Words: Turkic World, Central Asia, Geopolitics, Chaos, Global System

Giriş

Dünya tarihi, geçmişte olduğu gibi bugün de, coğrafya hâkimiyeti mücadeleleri ile doludur. Çünkü bir devlet için olmazsa olmaz şey öncelikle toprağa sahip olmaktır. Günümüzde ise küresel sistemin bir getirisi olarak toprak fetihleri kolay ol-

madığı için devletler doğrudan fetih yerine siyasi, iktisadi veya askeri nüfuz oluşturma amacını gütmektedirler. Stratejik coğrafyalara hâkim olarak bölgesel ve küresel üstünlük mücadelesinde başarılı olmak isteyen devletlerin bu hedeflere ulaşmalarını somutlaştırmak ve anlamlandırmak için kullanılan bir yöntem olan jeopolitik sadece coğrafya ve siyaset ikilisini mi hesaba katmaktadır yoksa bugün çok boyutlu olarak küresel siyasette makro anlamlandırmalar yapmaya mı çalışmaktadır? Günümüzde sıklıkla kullanılan bir kavram olan jeopolitik ve jeopolitik temelli teorilerin pratik uygulamaları, 21. yüzyılda dünyayı nasıl bir geleceğe sürüklemekte ve neden jeopolitik kaosa yönelik yorumlar sıklıkla yapılmaktadır?

Konu coğrafya olduğunda siyasi bir bütünlük içerisinde olmasa da geniş bir coğrafyayı kapsayan Türk Dünyası bugün jeopolitik olarak hangi devletler için, bölgesel ve küresel anlamda, hem bir bütün hem de bütünü oluşturan parçaları ile birlikte neden çok önemlidir? Eğer dünyayı jeopolitik bir kaos bekliyorsa Türk Dünyası bundan hangi açılardan, nasıl etkilenebilir? Bu sorular oldukça önemlidir, çünkü Türk Dünyası içerisinde birçok stratejik konumu güçlü ülkeyi barındıran, çok geniş bir coğrafyadır. Bu çalışmada ülkelerin tek tek önemleri üzerinde çok fazla durulmayacak olmasına karşın Orta Asya yani Batı Türkistan coğrafyası ağırlıklı olarak ele alınacaktır.

Türk Dünyası ve jeopolitik üzerine yapılacak makro çalışmalar için bir kaynak teşkil etmeyi ve farklı bir bakış açısı ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada, ulaşılan kaynaklar neticesinde yukarıda bahsi geçen sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. Birçok farklı çalışma için kaynak oluşturmanın yanında bir çok soru işareti de oluşturarak yeni çalışmalar için zemin hazırlamak amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, jeopolitiğin tanımına ve çalışmanın cevaplandırmaya çalıştığı sorulara uygun olarak sadece belirli teorilere değinilecektir.

Türk Dünyası ve Jeopolitik Önemi

Siyasi olmasa da etnik yapı, kültür ve tarih gibi ortak paydalara sahip; genellikle 11,2 milyon kilometrekareden fazla bir coğrafi genişliği tarif etmek için kullanılan Türk Dünyası'nın, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzandığı" görüşü mev-

cuttur. Türk Dünyası bugün sadece yedi bağımsız Türk devletinden oluşmamaktadır. Bağımsız devletler bu coğrafyanın sadece %43.7'sini kapsamaktadır. Geri kalan %56.3'lük coğrafya ise ağırlıklı olarak Rusya ve Çin'in içerisindeki özerk ve özerk olmayan Türk yurtlarını kapsamaktadır (Erol, 2018: 329-330). Yani Türk Dünyası; bağımsız ülkeler, özerk ülkeler ve Türk nüfus toplulukları olarak üç gruba ayrılmakta ve oldukça geniş bir coğrafyayı tanımlamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan dışında, Hazar Denizi'nin ötesindeki beş bağımsız devleti tanımlamak için kullanılan Batı Türkistan uzun yıllar Rus işgalinde kalmış ve bu bölgedeki devletler ancak 1991'den sonra bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Doğu Türkistan ise Sincan-Uygur Özerk Bölgesi adıyla Çin yönetimi – ki işgali altında demek daha doğru görünmektedir – bulunmaktadır. Bunların dışında Rusya Federasyonu ve bazı ülkelerde de Türk Cumhuriyetleri varlıklarını devam ettirmektedir (Doğanay, 1995: 32-33).

(Harita: Türk Dünyası:

<https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=135&Lang=TR> , Erişim: 22.12.2019)

Başlı başına jeopolitik ve stratejik bir öneme sahip olan Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz'i birbirine bağlamakta, bunun

yanında Avrupa, Asya ve Orta Doğu üçgeninin merkezini oluşturmaktadır. NATO müttefiki olması ve hassas bir coğrafyada bulunması Türkiye'yi ABD, Rusya, Çin, AB ve İran gibi hem bölgesel hem de küresel güçlerin odağı haline getirmektedir. Çünkü Türkiye, bir şekilde bu ülkelerin bölgesel ve küresel hedeflerinin ya güzergâhında ya da hedef noktasındadır (İlhan, 2019: 43). Azerbaycan ise coğrafi konum itibarıyla Kafkasya'yı Orta Doğu ile, Asya'yı ise Avrupa ile birleştirmektedir. Özellikle enerji jeopolitiği ve güvenliği açısından önemli bir konuma sahip olan Azerbaycan (Kazımlı, 2018: 103) Hitler'in Bakü'yü hedef göstermesinde ya da "Yeni Büyük Oyun" olarak adlandırılan güç mücadelesinin merkezinde Hazar'daki petrol ve doğalgaz kaynaklarının olmasında önemini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir (Kleveman, 2004: 3-21).

Zbigniew Brzezinski tarafından Balkanların Avrupa'daki güç mücadelesinde jeopolitik ödül olma potansiyelinden hareketle bir benzetme olarak "Avrasya Balkanları" olarak tanımlandığı ve büyük çoğunluğunu Batı Türkistan'ın oluşturduğu bölge Rusya, Avrupa, Orta Doğu-Basra Körfezi ve Çin'in oluşturduğu geniş dikdörtgenin merkezini oluşturmaktadır. Bu merkezde, Orta Doğu'daki ABD'nin gücü gibi tek bir hakim gücün olmaması bu bölgeyi kendi jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmek isteyen bir çok ülke için oldukça cazip bir hale getirmektedir (Brzezinski, 2016: 175-176).

Harita: Avrasya Balkanları, (Brzezinski, 2016: 176)

Avrasya'nın önemli bir kısmı olan Orta Asya bölgesinde ABD'nin stratejik olarak iki hedefi olduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak küresel güç mücadelesinde başat güc konumunu koruma amacıyla bölgedeki Rusya ve Çin'i kontrol etmek ve bu ülkelerin bölgedeki etkinliğini azaltmak, ikinci olarak ise Orta Asya bölgesinin zengin enerji kaynaklarına kolay bir ulaşım sağlamaktır. Bu iki etken ABD'nin buradaki politikalarına yön veren temeldir, diğer politikaları ise bu iki temelin türevleridir (Kireççi, 2011: 34). Enerji kaynaklarının küresel piyasaya sorunsuz bir şekilde akışının sağlanması ve bölge ülkelerinin serbest piyasa sistemini benimsemeleri konusu ABD'nin bölgedeki yaşamsal çıkarları arasındadır. 2000'li yıllardan itibaren ise, Erhan'ın atıf yaptığı Jim Nichol'un, "*Central Asia's Security: Issues and Implications for US Interest*" adlı çalışmasında olduğu gibi ABD'nin çıkarlarının sadece ekonomik olmadığını savunan görüşler artmaya başlamıştır. Bu görüşlerde Orta Asya'nın jeopolitik önemi vurgulanmış, ABD'nin bölgedeki diğer rakipleri olan Rusya, Çin ve Hindistan'ın bölgedeki etkilerini dengele-

yecek biçimde çok boyutlu stratejik ilişkiler ile aktif bir siyaset izlemesi gerektiği söylenmiştir. Bu artan öneme rağmen Putin'in iktidarı ile birlikte Kremlin'in Orta Asya'ya yönelik ekonomik ilişkileri sağlamlaştırma ve askeri varlığı artırmaya yönelik çok yönlü siyaseti, Çin'in Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) aracılığıyla bölgede gittikçe artan ağırlığı gibi etmenler ABD'nin doğrudan bölgeye girişini engellemektedir (Erhan, 2004: 139-140). ABD stratejistleri 2005 yılından beri , Rusya'nın bölgede eski gücünü kazanma niyetinden ve Çin'in ŞİÖ'yü kullanarak etkisini artırma eğiliminden endişe duymaktadır (Kulnazarov, 2015: 128). Bu endişeden kaynaklı olarak ABD'nin bölgedeki temel parametreleri, Hazar enerji kaynaklarına ulaşımı güvene almak, Orta Asya'nın kendi dışında başka bir ülkenin hegemonyasına girmesinin engellenmesi, Orta Asya'daki mevcut sorunların diğer bölgelerde görülmesinin engellenmesi ve radikal dini grupların bölgeyi kullanmasının engellenmesi şeklinde ifade edilebilir (Pirinçi, 2008: 219).

Türk dili konuşan ülkeleri tek bir çatı altında birleştirmeye dönük "Panturanist" jeopolitik hedefin gerçekleşmesi, Neo-Avrasyacılığın temsilcilerinden Alexander Dugin tarafından, "Heartland"ın parçalanması için bir yol olarak tanımlanmakta ve bu fikir jeopolitik Avrasyacılığa karşı bir anti-tez olarak görülmektedir (Dugin, 2018: 182-183). Kalpgâh olarak da tanımlanan heartland, İngiliz, Sir Halford Mackinder tarafından "*Dünyanın Merkezi*" olarak tanımlanan jeopolitik kavramıdır. Mackinder'e göre heartlanda hakim olan dünyaya hakim olma imkanına erişir (Hasanov, 2012: 396). Bu açıdan, Türkiye'nin Orta Asya ile olan ilişkilerine Rusya'nın güvenlik algısı çerçevesinde bakıldığında, Rusya, Türkiye'yi bölgenin kontrolünü ele geçirmeye çalışan bir güç olarak görmektedir. Zira Türkiye'nin, kendisini Orta Asya'daki kardeşlerinin diğer ülkelerin (özellikle Rusya'nın) baskılarından kurtarmak ve özgürleşmeleri konusunda sorumlu gördüğü ve bu rolü benimsediği söylenmektedir (Brzezinski, 2016: 191). Fakat bir kaynağa göre bu korku yersizdir, çünkü Türkiye her ne kadar 1991-93 döneminde Orta Asya'da yeni kurulmuş olan devletleri tanıyan ilk ülke olarak model ve lider olma çabası içerisinde ilişkilere duygusal olarak yaklaşmıştır. Buna rağmen 1995'ten günümüze kadar olan dönemde daha gerçekçi,

karşılıklı iş birliği temeline dayanan, dengeli bir siyaset yürütmüştür (Aydın, 2015: 366-372). Özetle, Türk Dünyası'nın bütünlüğü doğrudan Rusya Federasyonu'nun varlığına bir tehdit olarak görülmekte ve karşı koyulması gereken bir durum olarak tanımlanmaktadır. Türk Dünyası'nın bütünlüğü bir çok devletin de sınırlarının değişmesi anlamına geleceği için sadece Rusya Federasyonu için değil, Çin Halk Cumhuriyeti için de Türk Dünyası'nın bütünleşmemesi konusu kendi siyasi bütünlüğünün korunması açısından oldukça önemlidir.

Devletleri jeopolitik olarak analiz ederken okyanus veya açık denizlere kıyıları olup olmaması önemlidir. Çünkü okyanus veya denize sınırı olan devletler ticaret, ulaşım ve hareket serbestliği açısından daha geniş olanaklara sahiptirler. Deniz yolu ile dünyaya açılarak ticari, siyasi ve kültürel etkileşimlerini artıracırlar. Böyle bir sınıra sahip olmayan ülkeler ise "kilitli ülke" konumunda olmakta ve dış dünya ile bağlantıları sınır komşuları olan ülkeler ile ilişkilerine bağlıdır. Bu ülkeler "kilitli ülke" konumunda olmayan ülkelere göre öncelikle ticari faaliyetler olmak üzere diğerlerine kıyasla zayıf olmakta ve yeterli hareket serbestliğine sahip olmamaktadırlar. Bu tanımdan hareketle Batı Türkistan olarak tanımlanan Orta Asya Türk Devletleri "kilitli ülke" konumdadırlar. Bunun yanı sıra Rusya ve Çin gibi güçlü denilebilecek ülkeler ile sınırdaş olmaları ve güney taraftan zor aşılacak dağlık bölgeler tarafından çevrilmiş olmaları Orta Asya'yı birçok açıdan geri kalmışlık içerisine sürüklemektedir (Akengin, 2017: 7-8). Fakat bu geri kalmışlığa rağmen Orta Asya coğrafyası Dünya tarihinde her daim siyasi, kültürel ve ekonomik olarak önemli bir bölge olmaktadır. En eski ticaret yolu olan İpek Yolu'nun büyük çoğunluğunun bu coğrafyadan geçmesinin de katkısı ile hem iktisadi hem de siyasi olarak Dünya'ya yön vermiş bir bölgedir (Topal-Sezer: 2016: 98). İleride değineceğimiz Çin'in gerçekleştirmek istediği Kuşak-Yol Girişimi'nin kara güzergâhının da büyük çoğunluğunu oluşturan bu coğrafya, hem bölgesel hem de küresel önem olarak yeniden hızlı bir yükseliştir. Bu yükseliş sadece bu girişim ile değil, 21. yüzyıldaki küresel güç peşinde olan diğer ülkelerin de aktif jeopolitik hedefleri doğrultusunda nüfuz elde etmek istedikleri bir bölge olması açısından da anlam kazanan bir yükseliştir.

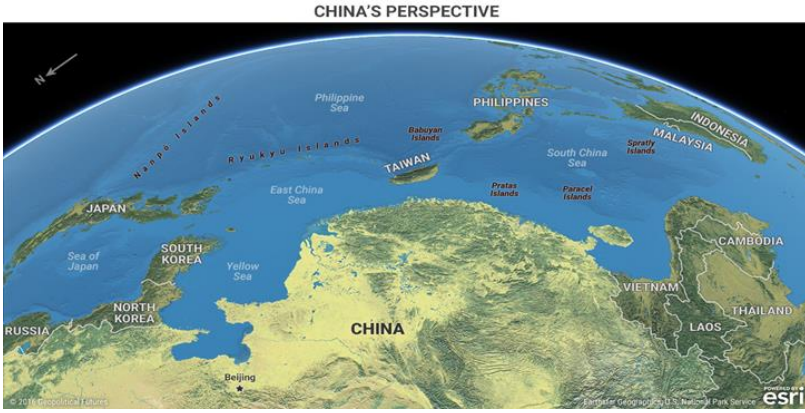
Jeopolitik ve Jeopolitik Kaos

Yükselen bir güç olarak tanımlanabilen Çin'in Kuşak-Yol Girişimi ile birlikte küresel olarak bir hamlede bulunması, Rusya Federasyonu'nun hem enerji jeopolitiği hem de “Yakın Çevre” ve “Avrasyacılık” jeopolitik bakış açıları çerçevesinde bölgesel olduğu kadar küresel olarak da varlık gösterme çabaları, bunun yanında “Dünyanın jandarması” olarak tanımlanan ABD'nin deniz ve kenar kuşak hâkimiyet teorileri çerçevesinde aktif bir dış politika sergileyerek başat güç olarak varlığını devam ettirme çabası klasik ve modern jeopolitik teoriler çerçevesinde aktif bir dünyaya işaret etmektedir. ABD, Çin ve Rusya'nın yanında Türkiye, İran, Hindistan, Japonya ve AB'nin de bölgesel ve küresel çıkarları da eklendiğinde Dünya'yı nasıl bir jeopolitik gelecek beklemektedir ve Türk Dünyası bunun neresindedir, sorusu önem kazanmaktadır.

Peki, jeopolitik nedir? Genç bir kavram olmasına karşın hızla gelişen ve değişen bir alan olan jeopolitiğin birçok sosyal bilimler kavramında olduğu gibi net bir tanımı bulunmamakla birlikte günümüzde jeopolitik, somut amaçlara yönelik, ideolojik ve bilimsel temellere dayandırılan, teorik ve pratik bir araştırma sahası olarak dünyanın, yani kıtaların, ülke ve bölgelerin, hava, deniz ve kara sahalarının, durumunu analiz ederek bunları tetikleyen tarihi, askeri, siyasi, iktisadi ve sosyolojik vd. faktörleri de hesaba katarak jeostratejik güç analizi yapan bir disiplin olarak tanımlanabilir (Hasanov, 2012: 203). Bölgesel güçlerin rekabetini inceleyen ve gücün coğrafya ile olan ilişkisini merkezinde bulunduran jeopolitik (Boniface, 2018: 10-11), özetle temelinde coğrafya, insan, güç ve rekabeti bulunduran, bunların yanında diğer birçok mikro unsuru da hesaba katan makro bir bilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük strateji olarak da tanımlanan jeopolitik, kısa vadeli güç mücadeleleri ya da ulusal güvenlik konusundaki gündelik konularla ilgilenmez. Yani jeopolitik, uzun vadede devletler tarafından takip edilecek ve geleceğe yönelik yapılan değerlendirmeler neticesinde dikkat edilecek stratejileri tespit etmektedir (Tarakçı, 2003: 34).

Jeopolitiğin içerdiği kodlar sadece devleti merkeze almamakta, aynı zamanda devletin dünyaya bakış açısını da içer-

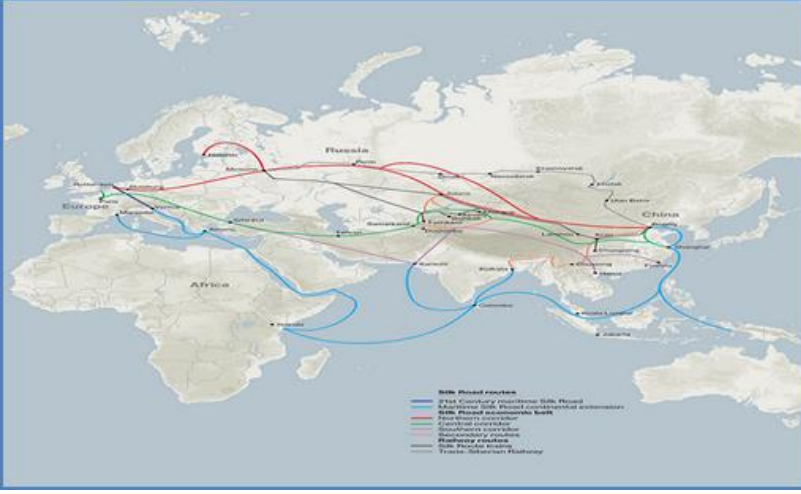
mektedir. Devletlerin düzeylerine göre bu kodlar da yerel, bölgesel ve küresel olarak işlevsellik kazanırlar. Devletleri ulusal, bölgesel ve küresel olarak tanımladığımızda ; her ülke hükümetinin küçük de olsa jeopolitik bir koda sahip olması gerekir. Bölgesel güç grubuna giren ülkelere ise bu jeopolitik kodları planlarken güçlerini komşu devletlerinin ötesinde kullanmak üzere planlamalıdır. Küresel güç olabilecek az sayıdaki ülkeler ise dünya genelinde kapsayıcı jeopolitik kodlara sahip olmalıdır (Flint-Taylor: 2014:49). Peki, 21. yüzyılda küresel jeopolitik görünüş nasıldır? Şimdi buna bir bakalım.

(Harita: Çin tarafından Pasifik'e Bakış, <https://geopoliticalfutures.com/the-geopolitics-of-2017-in-4-maps/>, Erişim:22.12.2019)

Çin'in kendisi tarafından işgal edilme tehdidine karşı askeri güçlere sahip ABD müttefikleri ile çevrili olması, yeterli askeri savunması olmayan ülkelere ise (örneğin Filipinler) ABD tarafından güvenlik konusunda güvence verilmiş olması Çin'in Pasifik bölgesine girişinde önemli bir engeldir. Doğu ve Güney Çin Denizlerindeki ada zincirleri ise diğer bir engeldir. Çünkü bu adalar zinciri Çin'e karşı yapılacak askeri bir girişimde Çin'e karşı kullanılabilme potansiyeline sahiptir (Geopolitical Futures, 2017). Fakat Çin, bir şekilde kendi sınırlarının dışına çıkmak zorundadır çünkü büyümekte olan Çin'in enerji ve ticaret ihtiyacı da bu ölçüde artmaktadır. Güney Çin Denizi'nde yaşanan sorunlar kısa zamanda çözülecek gibi değildir. Çünkü nihayetinde bu sular petrol ve doğalgazın taşınması için en çok kullanılan

su yoludur ve bu yol Çin'in hayatta kalabilmesi için hayati bir öneme sahiptir (Marshall, 2018: 61-71).

(Harita: Kuşak-Yol Girişimi,

http://www.silkroutes.net/OBOR/1NewSilkRoadMap25933848601_5d40551c7a_c.jpg, (Erişim: 23.12.2019)

İthalatının %80 gibi önemli bir bölümünü denizden sağlayan Çin, ulusal çıkarları açısından Güney Çin Denizi'ne önem vermeye mecburdur (Boniface, 2018: 86). Pasifik'teki bu çevrelemeyi delmek için alternatif yollar arayan Çin'in en önemli hamlesi ise Batı'ya alternatif yollardan yönelmektir. Bu amaçla ortaya koymuş olduğu ve tarihi İpek Yolu'ndan esinlendiği 'Bir Kuşak-Bir Yol' girişimi (Marshall, 2018: 32) Çin'in, ABD ve müttefikleriyle mücadelesini yeni alanlara taşımaktadır. Bu yeni alanda da başta kendi içerisinde yer alan Doğu Türkistan, Çin için kaybedilmesi düşünülemeyecek kadar stratejik önemdedir. Bunun nedeni ülke sınırları içerisinde geniş bir yer kaplamasının yanında bu bölgenin zengin petrol kaynaklarına da ev sahipliği yapıyor olmasıdır (age.62). Bir diğer rekabet edeceği ülke ise bu rota üzerinde geniş bir coğrafyayı kaplayan Orta Asya ve Türk Dünyası'dır. Türk Dünyası bölümünde de değindiğimiz gibi bu coğrafyalar Rusya Federasyonu için oldukça önemlidir. Çin'in, Orta Asya ile ilgili atacağı her yeni adım Çin'i, Rusya Federasyonu, Türkiye, ABD ve bölge ülkeleri ile karşı karşıya getirecektir. Fakat Çin bunları göze almak zorundadır, çünkü harita-

larda açıkça gözükmektedir ki Çin'in Pasifik'teki çevrelenmesi Çin'i bu coğrafyaya mecbur kılmaktadır. Çin'in hem Pasifik hem de başta Doğu Türkistan'da yürüttüğü politika küresel jeopolitik gelecek açısından oldukça önemlidir. Bu yüzden Dünya'daki kriz bölgesi olarak bazı jeopolitik kitaplarında yerini almaktadır.*

Peki günümüzde Dünya'yı nasıl bir jeopolitik gelecek beklemektedir? 2014 yılında Z. Brzezinski ile yapılan röportajda şu soru soruluyor. “*Benzeri görülmemiş bir istikrarlık zamanı mı?*” Brzezinski ise bu soruyu, ABD'nin dünya çapında karşılaştığı liderlik yarışı, Avrupa ile Rusya'nın yol açtığı sorunlar ve Orta Doğu'daki kötü durumu ele alarak cevaplamaktadır. Bunların yanında artan popülist huzursuzluk ve öfke ile birlikte devletlerin yeterli kontrol sağlayamamasından dolayı bu durumun tarihte görülmemiş bir durum olduğuna değinmektedir. Asya'da yükselen Çin'in beklentilerinin yanında komşularıyla olan anlaşmazlıkları, Rusya ve Çin'in ayrıca bölgesel çıkarlarıyla birlikte, küresel enerji piyasalarındaki stratejik çıkarlarından dolayı da birçok sorun (Orta Doğu'daki gibi) devam edecek gibi gözükmektedir (Foreignpolicy, 2014). Bu konuda kötümser tablo çizen tek kişi Brzezinski değildir. Henry Kissenger da kitle imha silahları, sınır ötesi terörizm ve yönetilemeyen bölgeler gibi sorunlardan dolayı dünyanın bir kaos tehlikesi içerisinde olduğunu söylemektedir. Kissenger'a göre yeni bir "Dünya Düzeni"ne giden iki yol vardır: kaos ve anlayış yolu. Yine Kissinger, terörizm, nükleer silahların yayılmasının engellenmesi ve iklim değişikliği gibi konularda ortak bir tavır ile kaostan kaçınılabileceğini söylemektedir. Bu süreçte ABD'nin gücü ve değerleri sayesinde başlıca rolü oynayacağını söylemektedir (Newtimes, 2015). Fakat bu açıklamalardan yıllar sonra ABD Başkanı Donald Trump, İran ile yapılmış olan nükleer antlaşmadan 8 Mayıs 2018'de çekildiği görülmektedir. Antlaşmanın diğer boyutları ise İran'a yönelik uygulanan ve uygulanacak olan yaptırımlar ve İran'ın buna karşı vereceği cevaplardır (İRAM, 2018). Bir diğer

* Pascal Boniface'in, "*Herkes için Jeopolitik*" adlı kitabında 13 temel anlaşmazlık ve kriz içerisinde Çin ve bölgesel durumu ele alınmaktadır. Tim Marshall'ın yazmış olduğu "*Coğrafya Mahkumları*" kitabında yine aynı şekilde bir kriz bölgesi olarak kendisine yer bulmuştur.

konu ise Trump liderliğindeki ABD'nin Paris İklim Anlaşması'ndan da çekilme kararını almış olmasıdır. Çin'den sonraki en fazla sera gazı salınımına sahip olan ABD henüz resmen çekilmeyi tamamlamıştır. Bu geri çekilme, 2020'deki başkanlık seçimlerinden bir gün sonra resmileşecektir fakat bu anlaşmaya geri dönmesi de mümkündür (Foreignpolicy, 2019). Bu son gelişmeler açıkça gösteriyor ki Kissinger'ın öngördüğü gibi dünya kaos ve anlayış yoluna gidiyor olabilir, fakat ABD'nin anlayış yolunu seçeceği ve öncülük edeceği konusunda tamamen yanlış gözükmektedir.

Rusya, "Rimland"* özelinde stratejik bir kaygıdan dolayı konumunu korumak için birçok şey yapmaya hazır olduğunu Kafkasya, Suriye veya Ukrayna'daki hareketlerinin tümü ile göstermiştir. Çin ise Orta Asya, Afrika ve Latin Amerika'da stratejik yatırımları olan bir büyük güç olarak, artık küresel kuralları kabul etmemektedir. Avrupa içinse, Washington, Pekin ve Moskova tarafından görmezden gelinen büyük bir risktir. Bu yüzden Avrupa'nın, Trump ve Putin'in otoriterliği ile Şi Cinping'in devlet kapitalizmi karşısında kendi değerlerini korumakla yükümlü olduğu söylenmektedir (Socialeurope, 2017). Eski ABD Dışişleri Bakanı (2005-2009) Condoleezza Rice da, bu yıl düzenlenen "21. Yüzyılda Siyasi Risk" panelinde ABD ve müttefikleri tarafından II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya konulan küresel düzenin kaotik ve biraz tehlikeli bir durumda olduğunu söylemiştir. Buna göre, ABD önderliğine ve askeri korumasına dayanan bu sistem şu an tehdit altındadır. Trump'ın jeopolitik ve ekonomik cephelerde ilişkilerde sergilediği dış politika yaklaşımı da bunu tetiklemektedir. Bir diğer etmen ise küresel güç rekabetidir (CNBC, 2019).

Sonuç

Ulaşılan bilgiler ışığında görülmektedir ki Dünya, yeni bir sistem arayışı ve güç mücadelesi içerisinde küresel bir kaosa sürüklenmektedir. Nükleer silahlanma, iklim değişikliği ya da küresel siyasal sistemin sorgulanması ile bir bütün olarak ger-

* Kenar Kuşak Teorisi olarak da adlandırılan bu teori, kısaca bu bölgeye hâkim olanın Avrasya'ya hâkim olacağı anlayışına dayanan ve Spykman tarafından ortaya konan jeopolitik teoridir.

çekleşmektedir. Çin hem bölgesel hem de küresel hedefleri için birçok yöntem benimsemekte ve içerisinde bulundurduğu Türk Dünyası'nın önemli bir parçası olan Doğu Türkistan coğrafyası bu hedefler için elde tutulması ve kontrol edilmesi gereken bir bölge olarak kendini göstermektedir. Rusya Federasyonu ise hem Çin'i dengelemek hem de bölgesel nüfuzunu kaybetmemek için Türk Dünyası'nın çok büyük bir kısmını kapsayan coğrafyada varlık göstermeye çalışmaktadır. ABD ise Trump ile birlikte küresel sistemi kaosa ve belirsizliğe yönelten önemli bir unsur olarak nükleer çalışmalar ve iklim değişikliği gibi konularda olumlu bir yol çizmemekle birlikte küresel sistem içerisinde bulunduğu konumun sorgulanıyor olması, Çin'i kontrol etmeye ve Avrasya coğrafyasındaki nüfuzunu artırmaya yönelik politikaları artırmasına sebep olmaktadır.

Türk Dünyası'nın, bugün birçok ülkenin ulusal bütünlüğü, güvenliği ve gelişmesi için olmazsa olmaz önemde olduğu gözükmektedir. Bölgesel ve küresel hakimiyet için hem araç hem de amaç olan Türk Dünyası, bir çok ülkenin hakimiyet ve nüfuzu arasında parçalanmış vaziyettedir. Çin ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerin egemenlik alanı içerisinde yer alan Türk ülkelerinin haricinde özellikle Orta Asya gibi jeopolitik olarak "kilitli ülke-bölge" konumundaki bölgenin küresel sistemi sorgulayan ülkeler tarafından çevrili olması ve bu ülkelerin gelecekteki hedeflerinin coğrafi olarak merkezinde yer alıyor olması özelde Orta Asya'daki Türk devletlerini genelde ise bütün Türk Dünyası'nı ilgilendirmekte ve endişelendirmektedir. Bölgesel ve küresel güçlerin hem fikir olduğu bir konu varsa o da Türk Dünyası'nın birleşmemesi, aksi halde birçok ülke için jeopolitik bir deprem olacağıdır. Fakat görülmektedir ki asıl endişelenmesi gereken jeopolitik bir kaosun tam ortasında yer alan Türk Dünyası'dır.

Kaynakça

- AKENGİN, Hamza (2017). "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.1, s.1-11.
- AYDIN, Mustafa (2015). "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, (Editör: B.Oran), Cilt: II, s.366-439.

- BONIFACE, Pascal (2018). *Herkes İçin Jeopolitik*, (Çeviri: M.Guaye ve F.B. Süverdem), İstanbul: Erdem Yayınları.
- BRZEZINSKI, Zbigniew (2016). *Büyük Satranç Tahtası*, (Çeviri:Y.Türedi), İnkilâp Kitapevi: İstanbul.
- DOĞANAY,Hayati (1995). "Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.3, s. 23-56.
- DUGİN, Alexander (2018). *Rus Jeopolitiği-Avrasyacı Yaklaşım*, (Çeviri: V. İmanov), İstanbul: Küre Yayınları.
- ELLYATT, Holly (2019). 'The International System is Somewhat Dangerous and Chaotic,' Condoleezza Rice Warns, <https://www.cnn.com/2019/11/11/world-order-is-in-chaos-condoleezza-rice-warns.html> (Erişim: 23.12.2019).
- ERHAN, Çağrı (2004). "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3 (Güz), s. 123-149.
- EROL,Seyfettin (2018). " Avrasya'nın Değişen Jeopolitiğinde Türk Dünyası ve Türkiye: Nasıl Bir Gelecek?", *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* (11-12 Ekim 2018), Editör: B.H. Eryiğit, s.323-340.
- FLINT,Colin ve TAYLOR,Peter James (2014). *Siyasi Coğrafya Dünya-Ekonomisi,Ulus-Devlet ve Yerlilik*, (Çeviri:F.Ereker), Ankara: Nobel Yayınları.
- FRIEDMAN, George ve SHAPIRO, Jacop (2017). The Geopolitics of 2017 in 4 Maps, <https://geopoliticalfutures.com/the-geopolitics-of-2017-in-4-maps/> (Erişim: 22.12.2019).
- HASANOV,Ali (2010). *Jeopolitik*, (Çeviri: A. Ağaoğlu ve F. Şammedov), İstanbul: Babıalı Kültür Yayıncılığı.
- İLHAN, Selçuk (2019). *Jeopolitik-Güç Odağı Kuramı*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- İRAN (2018). ABD'nin Nükleer Anlaşmadan Çekilmesi ve Olası Senaryolar, (Editör: U.Başar), *Analiz*.
- JOHNSON, Keith (2019). Is the United States Really Leaving the Paris Climate Agreement?, <https://foreignpolicy.com/2019/11/05/paris-climate-agreement-united-states-withdraw/> (Erişim: 24.12.2019).
- KAZIMLI, Elnur (2018). Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu ve Karabağ Sorunu, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51267/azerbaycanin_jeopolitik_konumu_ve_karabag_sorunu (Erişim: 25.12.2019).
- KİREÇCİ,Mehmet Akif (2011), "Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları", *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme- Araştırma Dizisi*, Yayın No:3.

- KLEVEMAN, Lutz (2004). *Yeni Büyük Oyun-Orta Asya'da Kan ve Petrol*, (Çeviren: H.Güldü). İstanbul: Everest Yayınları.
- KULNAZAROV, Rustem (2015). "New Geopolitical Role of Central Asia within Foreign Policy Interest of World Powers ". *Asian Socian Science*, Vol.11, No.12,s.125-130.
- Kuşak-Yol Girişimi Haritası:
http://www.silkroutes.net/OBOR/1NewSilkRoadMap25933848601_5d40551c7a_c.jpg (Erişim: 23.12.2019).
- LOPEZ, Javier (2017). *The Geopolitics of Chaos*, <https://www.socialeurope.eu/the-geopolitics-of-chaos> (Erişim: 23.12.2019).
- MAMMADALİYEVA, Leyla (2015). Henry Kissinger Yeni Dünya Düzeni Hakkında, <http://newtimes.az/tr/processestrends/3394/> (Erişim: 24.12.2019).
- MARSHALL, Tim (2018). *Coğrafya Mahkumları*, (Çeviri: M. Doğruer), İstanbul: Eplison Yayınevi.
- PIRİNÇCİ, Ferhat (2008). "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçekler". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,63-1, s.207-235.
- ROTHKOPF, David (2014). A Time of Unprecedented Instability?, <https://foreignpolicy.com/2014/07/21/a-time-of-unprecedented-instability/> (Erişim: 24.12.2019).
- TARAKÇI, Nejat (2003). *Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- TOPAL, Erhan ve SEZER, Adem (2016). "Üniversite Öğrencilerinin Türk Dünyası Coğrafyasına İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.33, s.69-113.
- Türk Dünyası Haritası:
<https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=135&Lang=TR> (Erişim: 22.12.2019).